

De nieuwe rol van gemeentelijke monumentencommissies

DR. EVERHARD JANS

Op 25 september organiseerde de Vereniging van Nederlandse Gemeenten in Leiden een studiedag over gemeentelijke monumentencommissies. Everhard Jans was daar bij en schreef voor Heemschut een verslag van deze interessante dag.

Het stemmige, geprotestantiseerde interieur van de eerbiedwaardige Pieterskerk te Leiden zat deze dag mudvol met gemeentelijke monumentenzorgers en andere belanghebbenden.

Mr. J. A. Peters, wethouder van Leiden, opende deze studiedag, die door vijfhonderd deelnemers en deelneemsters uit heel Nederland werd bezocht. De VNG zal een aparte publikatie aan deze dag wijden. Met verve sprak de heer E. R. van Brederode een welkomstwoord, namens de Stichting Nationale Contact Commissie Monumentenbescherming. Er is volgens hem iets gaande in Monumentenland. Blijkbaar werkt het samenspel in ons land. Nieuw is het idee, monumenten te doen bezichtigen tijdens een open dag, voor het eerst in 1987. Een fraai vormgegeven folder is door de NCM al gedrukt. De heer Jessurun, ditmaal in zijn kwaliteit als plaatsvervangend directeur-generaal van het Ministerie van WVC, besteeg na Brederode de kansel.

Met z'n allen moeten we aan de slag, aldus Jessurun. Na een ervaring van bijna 25 jaar – sinds 1961 – kan de Monumentenwet ongetwijfeld verbeterd worden. Monumentenzorg moet uit de defensieve hoek komen, er is een actieve houding nodig, ook van particuliere zijde. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg wil het niet meer alleen doen, maar wel graag samen met lagere overheden, commissies en stichtingen. Bij dit grotere draagvlak is er niets beters dan de gemeente, sprak Jessurun! Wel dient er, ook via de besluitvorming van WVC, volgens hem rijksverantwoordelijkheid te blijven: er moeten voldoende middelen naar Monumentenzorg blijven vloeien. De natie is voor dit aspect verantwoordelijk – het Rijk dient prioriteiten te stellen. Toch krijgen de gemeenten voor hun monumentenzorg te weinig geld. Vervelend is natuurlijk het 'ja' of 'nee' uit Zeist, omdat dit officiële oordeel zich aan de openbare toegankelijkheid onttrekt.

Gemeenten dienen bij hun planning prioriteiten te stellen: wat wèl en wat niet; wat nu en wat later.

Keurig op tijd kwam de volgende spreker, drs. G. E. Hartman, een geroutineerd be-

stuurder, en als zodanig wethouder van de gemeente Zutphen. Hij behandelde het thema: het gemeentelijk monumentenbeleid, een in de VNG-sfeer uiterst actueel onderwerp. Hartman lichtte toe, dat er in Zutphen bij 375 te behandelen urgentiegevallen bij monumenten keuzeproblemen zijn. In het monumentenjaar werd er een planmatig rehabilitatie-plan met kwaliteitskaart opgesteld.

De voorzitter van de Monumentencommissie in Zutphen is een jurist, werkzaam als advocaat. Voorts omvat de commissie twee kunsthistorici, één van de Rijksuniversiteit Utrecht en een dame van de Provinciale Commissie Gelderland. De overige leden komen uit het lokale particulier initiatief: Wijnhuisfonds, Stichting oude HBS. Het secretariaat wordt ambtelijk gevoerd. De plaatselijke betrokkenheid, het particulier initiatief zijn belangrijk, niet de politieke kleur. Een vertegenwoordiger uit de middenstand lijkt ook zinvol. Middenstanders zien monumentenzorg vaak nog als ongewenste inmenging in de zakelijke sfeer van het bedrijfspand.

Hartman bestreed het verschijnsel van de waardedaling door plaatsing op de openbare gemeentelijke monumentenlijst, al wordt dit door verzekeraars nog niet erkend. Naast de monumentencommissie is er nog de Adviescommissie aan B & W, geen officiële werkgroep, maar wel belangrijk.

Bij dit adviseren over monumenten is belangrijk de bestemming van de panden en het feit of het om een beschermd stadsgezicht (het ensemble) gaat. De inventarisatiemethode van de Nederlandse Vereniging van Monumentenzorgers bewijst goede diensten, en is zeer aan te bevelen. Objectieve criteria bestaan niet. In november wordt een en ander in de gemeenteraad behandeld, waarbij men zich kan afvragen, of een oordeel zinnig is zonder financieel plaatje.

De wet op de stadsvernieuwing geeft een nieuwe verdeelsleutel voor de monumentenzorg. Bijna de helft van de subsidiebedragen kan uit de pot van de stadsvernieuwing worden gehaald. Door gewijzigde waardeoordeelen geleid, heeft Zutphen veel negentiende-eeuwse panden op de gemeentelijke lijst geplaatst. Een meerjarenplan is een noodzakelijkheid, vanwege de financiële fasering. Dan is er nog de relatie tot de welstand. De Rijksmonumenten nemen een geheel eigen positie in, maar hebben vaak een gunstige werking op monumenten in de omgeving, als bekronende 'krenten in de taart'.

OPENBAARHEID

Vergaderingen over monumenten ten stadhuisze dienen openbaar te zijn, in onze democratie, meende Hartman tenslotte. Belangrijk is de informatie aan het publiek: de bezitters van de monumentenpanden moeten geïnformeerd zijn en blijven.

Na de koffiepauze volgde een inleiding van drs. U. F. Hylkema, vice-voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond. Hylkema beklemtoonde, dat particuliere aandacht belangrijk is. Zelf heeft hij ervaring met het werk in gemeentelijke mo-

Stichting de Posthoornkerk opgericht

Zal de strijd om het behoud van de Posthoornkerk een herhaling gaan worden van die van de Vondelkerk?

De Posthoornkerk aan de Haarlemmerstraat te Amsterdam is eveneens een schepping van de architect Cuypers. In 1860 werd met de bouw begonnen; de inwijding vond plaats in 1863. Momenteel is zij in wisselend gebruik bij instellingen en particulieren en voorziet duidelijk in een behoefte, maar afbraak dreigt nog steeds. De R.K. Citykerk is nu nog eigenaar van het complex, maar verkoopt het aan de gemeente. Deze heeft voor de bijgebouwen een bestemmingsplan ontwikkeld. De kerk zal in principe gesloopt

worden. Inmiddels werd in juni van dit jaar de Stichting 'De Posthoornkerk' opgericht, die tot 1 januari 1987 de tijd heeft gekregen een financieel haalbaar alternatief voor het kerkgebouw te vinden. Dit betekent dat er een huurder of huurders gevonden moeten, dat de exploitatie financieel rond is. Alleen onder die voorwaarden kan er subsidie voor restauratie toegekend worden. Informatie kunt U inwinnen bij de secretaris, drs. G. Hoogewoud, p.a. Blokmakerstraat 48, 1013 DH Amsterdam. Tel. (na 10.10.1986) 020 - 261779.

AMIC

Stadsgezicht met Posthoornkerk in Amsterdam van Clemens Merkelbach van Enkhuizen

numentencommissies, en wel in de stad Utrecht (1975-1983). Hoe divers dit clubje samengesteld is, leert een terugblikkend relaas. De oude commissie ademde de sfeer uit de dertiger jaren, en werd voorgezeten door de heer *Fockema Andreae*, die als burgervader ook aan de wieg stond van de vereniging 'Oud-Utrecht'. Een ander lid was professor *dr. ir. Temminck Groll*, de bekende restauratiearchitect. Toen telde de monumentenlijst nog slechts 112 nummers (1950). In de jaren zestig wordt deze commissie ouder en ouder, en komt op het laatst nog maar twee keer per jaar bijeen. Na de woelige jaren kort voor 1970 treedt er een verjongde commissie aan, vol engagement en élan – de meesten net boven de dertig – die vanaf 1975-'76 de hand aan de ploeg slaat.

ACTIEGROEPEN

De verhouding met B & W gaat vaak samen met publiek vertoon in het gemeentelijk circuit. Belangrijk is de verhouding tot de actiegroepen. In Utrecht is gezichtsbepalend de WHLOS: Werkgroep Herstel Leefbaarheid Oude Stad. Ze ontstond in de zeventiger jaren: groen, ecologisch en nostalgisch. Toch heeft de toen zittende monumentencommissie (deftig en waardig) nooit directe opname bepleit van de grote gangmaker, een fysiotherapeut vol maatschappijkritiek – waarschijnlijk uit ideologisch oogpunt. Met de openbaarheid van de vergaderingen werd een huiverig begin gemaakt, in de zeventiger jaren. Het 'Utrechts Nieuwsblad' bleek al snel een aanjager van de publieke belangstelling te zijn.

De betaling van de commissieleden was tragisch, aldus Hylkema: 'men gaat zitten omdat het leuk is.' Er was een laag presentiegeld. Het budget voor onderzoekjes bedroeg f 20.000,- tot f 25.000,-. Als je er iets aardigs tegenover stelde, deden de commissieleden alles voor je!

Als gevaren somde Hylkema op: ongebreidel 'freakisme', burenruzies, lokaalpatriottisme, verwikkeling in lokale belangen en

zogeheten 'contentiepest' (al te snel tevreden zijn).

Positief is de permanente bewakersrol van 'Heemschut' en verwante organisaties. 'Het wiel uitvinden' is onnodig. Natuurlijk is er een grote opvoedende rol voor het onderwijs weggelegd (vgl. onderwijskrant 'Heemschut'). Belangrijk voor nieuw kader zijn de kunsthistorische instituten en praktische bouwkundige opleidingen. De sociale geografie dient bij de kadervorming niet vergeten te worden. Er is een permanente dekking van de behoeften via gericht onderwijs mogelijk.

Na de middagpauze werd het programma voortgezet in de vorm van werkgroepen, die aan de hand van stellingen de opgaven van de gemeentelijke monumentencommissies kritisch zouden gaan belichten. Een van de werkgroepen vergaderde o.l.v. drs. Hylkema in de Breestraat. Een stelling luidde dat de monumentencommissie geen adviesrol t.a.v. ruimtelijke ordening en stadsvernieuwing dient te vervullen. Een aanwezige uit Oldenzaal (ambtenaar culturele zaken) vond, dat de monumentencommissie juist wel een belangrijke adviserende rol ten aanzien van ruimtelijke ordening en stadsvernieuwing speelt. Ook *Herman Hagens* (Rijksmuseum Twente, monumentencommissie gem. Enschede) vond, dat aan de ruimtelijke ordening ongevraagd adviezen gegeven dienen te worden. Er zijn heel kwetsbare stadsgebieden. Het voorbeeld van een nieuwe parkeerplaats op oude vestingwerken illustreert de onjuistheid van de stelling: overal dient men op het vinkentouw te zitten.

BOERENBEDROG

Een andere stelling luidde, dat een gemeentelijke monumentenlijst ook zonder gemeentelijk financieel plaatje gemaakt kan worden. *Hagens*: 'kan wel, maar het is dan wel boerenbedrog'. Er moeten toch gelden worden gereserveerd. In afgeleide zin levert dit geld op voor de gemeente. In de praktijk

treedt waardevermindering op: de hypotheek wordt door de verzekering of bank verminderd (men krijgt een brief thuis na plaatsing op de lijst). Compensatie wordt pas gegeven, als waardevermindering optreedt.

Ook was men het er in de werkgroep-Hylkema mee eens dat particuliere organisaties moeten proberen zitting te nemen in gemeentelijke monumentencommissies. Maar dit mag niet ontaarden in freakisme. Men vond bovendien dat de inbreng van het particulier initiatief niet beperkt dient te blijven tot de lokale organisaties. De stelling, dat het voor een goede coördinatie noodzakelijk is, dat een lid van het college van B. en W. voorzitter van de gemeentelijke monumentencommissie is, riep het bezwaar op dat, als het besluit genomen is, de wethouder advies geeft aan zichzelf. Conclusie: liever zonder. Van betrokken ambtenaren meende men dat zij zeker lid van de commissie mogen zijn, maar dan wel in de adviseursrol.

De stelling dat de bijeenkomsten van de commissie openbaar moeten zijn vond instemming. Maar soms kan bij gevoelige zaken beslotenheid gewenst zijn. Tenslotte vond men dat het soms voor gemeenten efficiënter kan zijn externe adviseurs in te schakelen dan een eigen gemeentelijke monumentencommissie op te richten. Dat kan soms zinvol zijn als men met een inventarisatie snel gereed wil komen.

Literatuur:

W. B. J. Polman, De gemeentelijke monumentenzorg: taak en werkonderdelen. In: Gemeentewerken, juli 1986, nr. 15, 171-174

H. Knirsch/F. Nickolmann, Die Chance der Bürgerinitiativen. Ein Handbuch, Peter Hammer Verlag, Wuppertal 1976
Gemeentelijke Monumentencommissie Leiden, jaarverslag over 1985 en lijst van Beschermden gemeentelijke monumenten per 1-9-1986, Leiden 1986

